

TROPOLOGISK FORTÆTNING

HAYDEN WHITES HISTORIE TEORI

■ JAN PEDERSEN

Hayden Vernon White (1928-2018) vakte i sin tid berettiget opsigt med sin monografi *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973), hvor han argumenterede for, at den historiske narrativ er en litterær sproghandling, som ligger tæt op ad fiktionsværket. Nogle var begejstrede, andre forargede; de fleste dog uberørte. I dag, et lille halvt århundrede senere, er der enighed om, at White forandrede dagsordenen for historiografi og historiefilosofi, ligesom han fik indflydelse på litteratur- og videnskabsteori. Mange af hans artikler og essays er samlet og udgivet i bøger,¹ han har turneret verden rundt som forelæser, figureret på pensum for teorikurser på universiteterne, og hans navn dukker med sikkerhed op, når man konsulterer faglige håndbøger og oversigtsværker. I *The Routledge Companion to Historical Studies*, en mini-encyklopædi over postmoderne, *linguistic turn*-orienteret historieteori, står White som den centrale skikkelse.² Konceptet for tidsskriftet *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice*, udgivet siden 1997, er også i stort omfang inspireret af hans tilgang. White har i den forstand været skoledannende, hvilket man kun kan sige om få, men han blev aldrig kaldet til at virke ved noget stort amerikansk universitets afdeling for historie. Han forblev professor ved mere marginale, om end velrenommerede institutioner. Måske virkede det potentielt destabiliserende outsiderblik på historiefaget, han anlagde, upassende i de mest prestigøse miljøer.³

WHITE-RECEPTIONEN I DANMARK

I Danmark stod Bernard Eric Jensen i 2003 for den hidtil mest grundige, kritisk diskuterende oversigt over Whites teoretiske position.⁴ Den første substantielle henvisning til White i en dansk forskningsartikel skete formentlig i 1988, i Lis Møllers publicerede licentiatforelæsning om psykoanalytisk metode i litteraturvidenskab.⁵ Det var ligeledes en litterat, Hans Hauge, der lancerede den bredere debat. Hagues udlægning: at historie ikke besad nogen privilegeret status som

1 White: *Tropics of Discours* (1978); White: *The Content of the Form* (1987); White: *Figural Realism* (1999); White: *The Fiction of Narrative* (2010). Whites sidste essaysamling blev *The Practical Past* (2014).

2 Munslow: *Routledge Companion to Historical Studies*.

3 Roth: 'Undisciplined and Punished', 122; Vann: 'The Reception of Hayden White', 143, 146-148.

4 B.E. Jensen: *Historie*, 155-158, 270-272, 331-335.

5 Møller: 'Historisk sandhed', 76, 79.

måde at forstå fortiden på,⁶ fremkaldte enkelte negative reaktioner, men andre fandt, at det da ikke var noget særligt at komme rendende med. Historieskrivningens fiktive aspekt var ikke en nyhed. Allerede Kristian Erslev reflekterede, antagelig på grundlag af en skelnen overtaget fra Leopold von Ranke,⁷ over forholdet mellem historieforskning og historieskrivning.⁸ Erik Arups aforisme om at digte over kendsgerningerne kunne også have været citeret. Han så problemet, men hældede til, at realiteterne skal styre stramt på fantasiens bekostning. Det var nu også helt tilbage i 1914.⁹

Alle anerkender i dag, at historikeren subjektivt udvælger og former sit stof, styret af politisk og kulturel inclination, særlig interesse for bestemte dele af faget, spekulative hypoteser, indflydelse fra filosofiske og samfundsteoretiske strømninger og meget andet. Det var – og er vist stadig – populært at sammenfatte disse impulser i begrebet “historiesyn”.¹⁰ Stiller man sig tilfreds med denne forståelsesramme, går man imidlertid glip af Hayden Whites grundlæggende indsigt: At de forskellige måder at skrive historie på ikke er disparate størrelser, styret af skiftende forfatterpersonligheder og kontekster; ej heller er de udslag af jævnlige paradigmeskift efter Kuhn’sk mønster. Nej, de kan rubriceres, forklares og tolkes systematisk. Systematikken er udtryk for en fast orden, der på visse måder ligefrem er tidløs. Groft sagt kan akademisk historieskrivning og historiefilosofi efter den franske revolution udtrykkes i én ligning, hvis løsningsmuligheder findes inden for det litterære og retoriske domæne. Den historiske narrativs fortolkning af fortidens begivenheder kan være systembevarende eller systemkritisk, eksistentiel eller deterministisk, kontekstualistisk eller reduktionistisk – men disse dikotomier beskriver ikke kernen. Variantenernes indbyrdes forskelle kan i sidste instans sammenfattes i hvilken poetisk henvisningsform, de bygger på.

DEN HISTORISK-NARRATIVE DISKURS: PLOT OG KENDSGERNINGER

White var uddannet som almindelig historiker, specialiseret i middelalderens pavedømme og kirkelige forhold. Blandt hans motiver for at bevæge sig herfra og ind på det teoretiske felt var histories dubiøse placering i forskningens og kulturens hierarki. Som han sarkastisk skrev, var det bekymrende, hvis et fag helt mistede sin “okkulte” karakter og gav sig til at falbyde sandheder, som kun det almindelige

6 Hauge: ‘Historiens vendinger’, 23, 27.

7 Vierhaus: ‘Leopold von Ranke’, 289, 293.

8 Paludan: ‘Cairos røde rose’, 36, 38. Blandt danske forskeres omtale eller brug af Whites arbejde kan f.eks. nævnes: Holmgaard: ‘Kulturanalyse’, 18-21; Pedersen: ‘Historiens form’, 181-218; Christiansen: ‘Forståelsen af det anderledes’, 126-130; Simonsen: ‘Tegn og iagttagelse’, 176-177; Vogelius: ‘Når kilder kildrer’, 56; J. L. Pedersen: ‘At give erindringer form’, 43, 48-50; Burø og Feldt: ‘Den jødiske tøsedreng’, 73-74; C.T. Nielsen: ‘Tidsdimensioner og kronologi’, 114; Kølvråa: ‘Past and Future’, 66, 73, 76-77; Thorup: ‘Taget ud af sammenhæng’, 100-101.

9 Floto: ‘Venskab’, 251-252.

10 Hjemmesiden tidsskrift.dk giver 516 hits på termen i perioden 1970-2015, heraf 171 i perioden 2000-2015.

læsende publikum – i modsætning til forskere fra andre fag og intellektuelle kritikere – fandt interessante. Eftersom historie ikke besad nogen sammenhængende teori eller særlig begrebmæssig protokol og uddannelsesmæssigt ikke byggede på meget andet end håndbogsbenyttelse, spredt læsning og lidt praksis i arkiverne, gik vejen til større alvor og dybde gennem teoretisk og formaliseret analyse af fagets meta-dimension, hjulpet af retoriske, litterære og filosofiske begreber.¹¹

White importerede og tillempede teorielementer fra adskillige kilder. Hans begrebsbrug rummer da også spændinger: Han var eksponent for den sproglige vending og postmodernist, men mente, at det inden for denne ramme var både muligt og nødvendigt at have en pålidelig relation mellem: 1) tegnet som udtryk, 2) det betegnede begreb og 3) begrebets ekstratekstuelle referencepunkt. White anerkendte nok Michel Foucaults (og andre franske poststrukturalisters) teoretiske pointer, men mente, at de i deres yderste konsekvens førte til en absurd form for kritik og et nødvendigt tilbagefald til normal historisk diskurs.¹²

Han fastholdt selv et stabilt kendsgerningsbegreb. Historie er hos White en repræsentation af faktiske fortidige begivenheder. Den historiske erkendelses væsen er imidlertid ikke at opdage, fremdrage og raffinere én autentisk version der ligger gemt i fortidens levn, men kommer til ære og værdighed ved at historikeren indsamler, konsoliderer, sorterer og italesætter kildernes spredte udsagn. Historie er derimod en narrativ *diskurs*, som med variérbare sproglige og litterære greb opbygger *forskellige* billeder af fortiden.

I sin nærmere forklaring distancerede White sig fra den ifølge ham traditionelle opfattelse af den narrative modus, nemlig at den for historikeren blot er en formidlingsform, et kommunikativt redskab, som kan kolportere en mere eller mindre afbalanceret og retvisende repræsentation, og som på mere eller mindre elegant og levende måde beforder læserens forståelse heraf, men ikke i sig selv bidrager til fortolkningen af de skildrede begivenheder og deres politiske og etiske betydning.¹³ Tolkningen kan ikke delegeres til en separat analyse eller kommentar, så sandt som narrativen – i modsætning til annaler – drives af et kunstfærdigt plot, der på én gang er konstrueret og afspejler virkeligheden. Valget af plot bestemmer narrativens stofvalg, retning og indebyrd, og plottet opfylder læserens behov for meningsfuld afslutning af historien, hvilket annalistisk repræsentation af fortiden ikke formår.¹⁴

Da et plot kan opbygges på flere måder, vælger vi selv vor egen fortid blandt et antal muligheder. Ikke alle behøver vælge det samme. Man kan dog ikke udpege en hvilken som helst velformuleret og virkelighedstro fortælling som den skin-

11 White: 'The Burden of History', 123-124.

12 White: 'Foucault Decoded', 45, 48, 53-54. White: 'The Absurdist Moment', 379; White: 'Foucault's Discourse', 140.

13 White: 'The Question of Narrative', 2-3.

14 White: 'The Question of Narrative', 3-4; White: 'The Value of Narrativity', 13-15, 23-24.

barlige sandhed og samtidig forvente, at andre skal resignere i respekt for, at det ene valg kan være lige så godt som det andet. Historie er en kampplads. White antog, byggende på Hegel, at omdrejningspunktet for mange narrativer – især, men ikke kun de historiske – er “det sociale system og loven, der understøtter det, dennes autoritet og retfærdiggørelse, og truslerne mod den”.¹⁵

Historieskrivning er med andre ord politisk. Politiske forskelle betinger valget mellem mulige narrativer. Forskellene viser sig dog ikke alene ved forfatters og læsers subjektive stillingtagen, men kan betragtes mere neutralt, som ydre fænomener. En historisk narrativs substantielle indhold og dens formelle udtryk bestemmer tilsammen, men med sidstnævnte i en dominerende rolle, dens betydning. Fremstillingen udgør dermed et “litterært artefakt”,¹⁶ som kan dekonstrueres ved at analysere dets struktur og virkemåde. Den historiske afhandlings retoriske gestaltning er nøglen til at identificere dens meningsbærende tilgange og pointer og vurdere den på kvalificeret vis i sammenligning med andre mulige fortolkninger.

White anerkendte, at etableringen af intersubjektivt anerkendte *fakta* (enheder af konkret, meningsfuld viden) sker ved identificering, indsamling og bearbejdning af *data* (observationer i kildematerialet). Eller med andre ord: Indholdssidens substantielle komponenter, kendsgerningerne, er som alle andre tekster konstruktioner, og udvalget af dem skæres til i hvert enkelt tilfælde.¹⁷ Ikke desto mindre kan de udveksles mellem historikere, øges i antal og kvalitet ved kollektiv indsats og – hvis de overlever kritik af deres validitet – bruges igen og igen. Dette er på linje med praksis og mentalitet i den empiriske historikers daglige håndværk. Blot udgør det for White ikke kernen i en indgående forståelse af historikereens produkt.

DEN FORMALISTISK-STRUKTURALISTISKE NOMENKLATUR

I sin tilgang til historieskrivningens udtryksvarianter var White på en gang relativist, positivist, strukturalist og formalist. Analyserne i *Metahistory* bygger på den strukturalistiske præmis, at de pladser, som de alternative versioner af historien optager inden for den overordnede ramme, betinger og afbalancerer hinanden og derfor ikke vilkårligt kan indskrænkes eller udvides. Registeret over troværdige og virkelighedstro varianter blev defineret ved fire mulige positioneringer inden for hver af tre basale dimensioner: plottype, forklaringsmodel og ideologi. Variationsmulighederne var begrænsede, idet White hævdede, at der var bindinger eller valgslægtsskaber tilstede, som knyttede enhver af de fire plottyper

15 White: ‘The Value of Narrativity’, 17-18.

16 White: ‘The Historical Text’, 81-82.

17 White: ‘The Historical Text’, 83, 90; White: ‘Postmodernism and Textual Anxieties’, 313. En grundig begrebslig og historisk drøftelse af kendsgerningsbegrebet, som er kongenial med Whites brug af det, kan findes i Poovey: *A History of the Modern Fact*.

sammen med en bestemt forklaringsmodel og en bestemt ideologi i en særlig styrende dybdestruktur. Sidstnævnte vil der blive gjort rede for senere; foreløbig fokuseres alene på de tre analytiske dimensioner, som altså er: 1) spændingsopbygning samt forløsning (handlingsgang/plottype); 2) konceptet for udvælgelsen af historiske faktorer og forståelsen af deres samvirke (forklaring); samt 3) den tilhørende politisk-eksistentielle attitude (ideologi).

White benyttede i *Metahistory* selv en fast empirisk basis. Han arbejdede ud fra en konventionel kildeselektion, nemlig et antal betydningsfulde historiske og historiefilosofiske arbejder fra det 19. århundrede. Analyseapparatets formalistiske karakter indebærer, at en tekst karakteriseres og forstås ved umiddelbar iagttagelse af de konkrete elementer i teksten – handlingsgange, argumenter og vurderinger – der skaber dens betydning. Man kan nærmest kalde det tekstpositivisme. White var ikke en spekulativ, idiosynkratisk tænkner og ikke fremmed for traditionel historisk-empirisk arbejdsmetode. Han udvalgte ganske vist de tre nævnte analytiske dimensioner efter eget forgodtbefindende. Men han traf sine valg på pragmatisk facon, idet de varianter, han opererede med inden for henholdsvis plot, forklaring og ideologi, var importeret fra førende forskeres anerkendte værker om disse emner.¹⁸ Konceptet for sin undersøgelse byggede han selv op fra grunden, men der var ikke noget esoterisk ved hans afgrænsninger og begrebsvalg på det empiriske niveau. Men måske kan det fremstå sådan – og i det hele taget lyde lidt mystisk – efter at flere generationer successivt har afløst hinanden, med hvad deraf følger af ændret terminologi og forskudt begrebslig horisont. For at omgå dette gives i det følgende en eksemplificering af begrebernes anvendelse på nyere konkret materiale, som mange af denne artikels læsere vil være fortrolige med, nemlig historiografien om Den Kolde Krig i Danmark. Af pladsmæssige årsager indskrænkes eksemplet til kun at omfatte to af analysesystemets fire idealtypiske varianter, i skikkelse af Bent Jensens og Poul Villaumes respektive udlægninger.

ANALYSEEKSEMPEL: DEN KOLDE KRIG

Ofte opdeles litteraturen om Den Kolde Krig i tre typer: Traditionalisme, revisionisme og post-revisionisme. I denne nomenklatur, som bygger på konkurrerende amerikanske paradigmer i opfattelsen af USA's politik, betegner traditionalisme en udlægning, som accepterer de amerikanske rationaler bag politikken over for Sovjetunionen: USA's målsætninger og styrende idealer var anerkendelsesværdige, og måden, man stræbte efter at sætte dem igennem på, var rationel ved at bygge på en realistisk analyse af Sovjetunionens stilling og hensigter, som var aggressive og farlige. Den senere revisionistiske retning problematiserede dette verdensbillede ved at hævde, at USA, hegemonen på den vestlige side, savnede

¹⁸ White: *Metahistory*, 7, 13, 22.

blik for, at USSR var en stat som andre stater, herunder USA, og dermed havde som primær målsætning at opretholde egen sikkerhed. På baggrund af denne urealistiske forståelse havde USA tidligt anlagt en konfronterende linje og bar derfor selv en stor del af ansvaret for den livsfarlige spænding i det internationale politisk-militære spil mellem de to supermagter. Endelig er den såkaldte post-revisionisme ikke en moderniseret og korrigeret udgave af revisionismen, og ej heller et nyt standpunkt etableret i et opgør med denne, hvilket navnet ellers kunne antyde. Den er derimod en vakkelvorn syntese, der efter en tid graviterede mod traditionalismen, men på et mindre idealistisk grundlag og til gengæld med stærkere og mere nuanceret empirisk belæg.¹⁹

Det er fristende at placere den danske historiografis modpoler inden for dette paradigmatiske system, hvilket da også allerede er forsøgt. Nikolaj Petersen opfatter Bent Jensen (og et bredere miljø af ligesindede) som "højre-revisionist".²⁰ Poul Villaume har for nylig emphatisk dementeret, at hans egen forskningsindsats siden 1990'erne er en variant af revisionismen, som fremført af Rosanna Farbøl og senere Rasmus Mariager.²¹ Et problem ved denne hævdevundne begrebslige ramme er, at den er bundet op på politiske præmisser indfældet i Den Kolde Krigs særlige ideologiske kontekst, således at en traditionalist er ensidigt pro-vestlig, anti-sovjetisk og borgerlig, mens revisionisten omvendt søger en neutral position, eller ligefrem er USA-kritisk, appeasement-orienteret og venstresnoet. Whites begrebsapparat tilstræber en større grad af neutralitet – en frigørelse af karakteristikkene fra de politiske kontroverser på det specifikke historiske felt, de analyserede værker befinder sig i. Ydermere tilstræber White med sin nomenklatur et analyseudfald, der giver en bred dækning af sin genstand og åbner for sammenligning af narrativer på tværs af tematik og affattelsestidspunkt, altså en uniform målestok til forskel fra ad hoc-begreber.

Plotstrukturen hos Bent Jensen er *tragisk*. Tragikken ligger i, at så mange danske politiske, kulturelle og videnskabelige aktører under Den Kolde Krig demonstrerede enten tilslutning til, forståelse for eller eftergivenhed over for det repressive menneskefjendtlige sovjetiske system. Deres indflydelse gik så vidt, at Danmarks troværdighed og loyalitet inden for den vestlige demokratiske alliance med rette kunne betvivles, hvilket satte den nationale sikkerhed på spil. Effekten forstærkes af, at de samme kræfter og deres medløbere efterfølgende, oven på Murens fald, har forsøgt at tilsløre deres eget forståelsesmæssige og politiske nederlag. Dette argument har fået tilføjet en i historiefaget uhørt teatralisk specialeffekt gennem Jørgen Dragsdahl-sagen, som Bent Jensen selv var parthaver i, og som han kunne benytte til at understrege plottet i sin historiske narrativ.²²

19 Hurst: *Cold War US Foreign Policy*, 61-62, 76.

20 N. Petersen: 'Kampen om Den Kolde Krig', 154-204.

21 Villaume: 'Modfortælling', 485-486.

22 Jf. *Weekendavisen* 22.5. 2015, Jesper Vind: "Kold krig i æresretten".

Tragediens katarsis består i erkendelsen af de politiske modsætningers beskaffenhed og den advarende afsløring af den kombination af forbrydelse og dumhed, som stadig gør sig gældende og kan forventes at vise sig i fremtiden på nye måder; thi “[m]an hører ikke sjældent, at lærde og berømte mænd udtaler skinnende og klippefaste dumheder i politiske, sociale og moralske spørgsmål, hvor et menneske med ganske almindelig sund fornuft dømmer klart og fornuftigt”.²³

Bent Jensens *forklaringsmodel* er *mekanistisk*. Bestemte kræfter producerer et bestemt resultat med bestemte egenskaber. Denne uafvendelighed kobler forklaringsmodellen til plotstrukturen, idet en tragisk fortælling netop bæres frem af, at handlingen, i kraft af aktørernes positioner, går den vej, som den nu må gå, selv om det er klart, at resultatet bliver sørgeligt. Som i naturvidenskabelige og tekniske forståelsesformer er der efter behov plads til specificering, eksemplificering og kontekstuel ramme. Konkret situering af begivenhederne gennem omfattende faktisk belæg bestyrker tesen og hjælper til at give den anerkendelse. Men om der anføres et mere eller mindre omfattende belæg for historien, påvirker ikke dens *pointe*. Forståelsen ligger i historiens entydige kerne. Endelig er *ideologien* hos Bent Jensen *radikal*. Ideologibegrebet, som White overtager i Karl Mannheims version, beskriver ikke en højre-venstre-fordeling af synspunkter, men bredt anlagte indstillinger til forholdet mellem status quo og muligheden for forandring. Bent Jensens radikalitet grunder i hans stærke, entydige, pro-aktive afvisning af bestemte normer og tænkemåder, som inden for rammen af hans fortælling har stor forankring og indflydelse og samtidig er farlige for det gode samfund.

Den gennemgående *plotstruktur* hos Poul Villaume er *romantisk*. Som i middelalderens romancer og i en række af det 19. og 20. århundredes farverige fiktionsfortællinger præges handlingen af skiftende scenerier og op- og nedture for brave aktører, der udsættes for prøvelser, før de når deres mål, og historien forløses, foruden andre stiltræk, der markerer mangfoldighed, kompleksitet og nuance, forskelle og ligheder – men som ikke desto mindre danner en helhed. Den kolde krigs politik udspiller sig internationalt og nationalt; mellem supermagterne, men også mellem alliancepartnerne på hver sin side af jerntæppet; og mellem og inden for partier og bevægelser i de enkelte lande. Der er ikke tale om ét handlingsforløb, men om mange forskellige, hvis retning kan skifte, f.eks. fra oprustning til afspænding og tilbage igen. De mange delfortællinger, som hver især kan være opdelt i flere sekvenser, kan skiftevis antage en komisk-forsonende og en tragisk-antagonistisk retning. Dette gælder bevægelsen fra Berlin-mur og Cuba-krise, over SALT-forhandlinger og Helsinki-aftale, missiloprustning i Europa, og Murens fald, til ny tillidskrise mellem øst og vest efter NATO-udvidelser og russisk annektering af Krim.

23 Jf. Jensen: *Ulve, får og vogtere*, 551-603, citatet af Arnulf Øverland, 602-603.

Der er også i dette tilfælde en tydelig overensstemmelse mellem plotstrukturen og *forklaringsmodellen*, som nu er *formistisk*, dvs. bygger på, at de fortalte empiriske fænomener ikke lader sig reducere til et og samme princip, men er i det mindste semi-autonome, med en unik form. Eksempelvis er NATO-alliancen en central aktør, og Danmark var medlem, men landet var "allieret med forbehold". Dette fremanalyseres ikke blot for fuldstændighedens skyld, men som en historie i sin egen ret, der på en gang spejler indrepolitiske forhold, strategiske sikkerhedsovervejelser i Danmark, og Danmarks potentialer i retning af at forme sin egen status inden for alliancens ramme. Den samlede tekst – historien om Den Kolde Krig – er bygget op som produkt af de mange enkeltscenarier og -processer, som i større eller mindre grad ligner hinanden. Netop ved deres kun begrænsede lighed refererer de til hinanden og skaber integritet i fortællingen. De er hverken tilfældige instanser af det samme fænomen eller én stor diffus sammenhæng. Blandt de mange historier bærer nogle en større vægt end andre, men det er ikke desto mindre vigtigt at kende så mange detaljer og nuancer som muligt for at etablere en robust forståelse af emnet.

Med plotstruktur og forklaringsform således fastslået kan den tilhørende *ideologi* hos Poul Villaume betegnes som *anarkistisk*. Igen skal dette ikke forstås som en forankring i et fast politisk verdensbillede, men som et bestemt syn på menneskets politiske handlemuligheder og etos inden for rammen af det historiske forløb. Politik opfattes som et åbent rum, hvor mange forskellige handlemuligheder byder sig til. Der er konfrontation mellem lys og skygge, mellem gode kræfter og onde eller hæmmende kræfter. Det er muligt at agere på grundlag af egne værdisæt og kerneanskuelser og have held – eller det modsatte – til at nå sine mål.²⁴

TROPERNE: TEORIENS KERNE

Således virker Whites formalistisk-strukturalistiske analyseteknik, som udnytter, hvad der konkret er iagttageligt i historiografien. Neden under denne er der en mere spekulativ orden i det tekstuelle univers, han opererer i, nemlig de såkaldte *troper*, som udgør kernen i karakteristikken af de grundlæggende historisk-narrative stilarter. Troper er former for billeddannelse, sproglige henvisningsformer, som indeholder en særlig litterær kvalitet. De kaldes også stilfigurer. For ikke at gøre eksemplificeringen for teknisk og begrebstyngt skal der af de fire essentielle troper, som White opererede med, foreløbig kun nævnes de to, som er umiddelbart relevante.

Den toneangivende trope i Poul Villaumes koldkrigshistorie er *metaforen*, den billeddannelse, som illustrerer et fænomen ved hjælp af dets lighed med andre fænomener, en lighed, som vel at mærke aldrig er identitet og ej heller indebærer det ene fænomens underordnelse under det andet. Metaforens kommunikative

²⁴ Jf. Villaume: *Allieret med forbehold*, 855-866; Bange og Villaume: 'Introduction', 4-8; Villaume: 'Vesten tager fejl', 34-39.

slagkraft, dens illustrative kapacitet, hviler på, at de to led i en sammenligning deler visse prægnante egenskaber, men i andre henseender er meget forskellige. Parterne i den kolde krig er forskellige i en sådan grad, at det danner basis for konflikt, men de ligner også hinanden, henholdsvis som supermagter, som enkeltstater, og som politiske kræfter. De defineres ved at henvise til hinanden på kryds og tværs, både på et strukturelt og handlingsmæssigt plan.

Den styrende billeddannelse i Bent Jensens narrativ er *metonymi*, der bogstaveligt betyder navneombytning. Tropens mekanik består i at udtrykke det fænomen, der skal betegnes, ved et andet fænomen, som det ikke, i modsætning til metaforen, har noget egentligt semantisk (betydningsmæssigt) fællesskab med, men hvor de to størrelser til gengæld er kendetegnet ved en grad af indbyrdes nærhed eller sammenknytning i realverdenen. Har man det ene præsent, ligger forbindelsen til det andet lige for. Som dagligsproglig henvisning kan det være indholdet, der poetisk betegnes med sin beholder, f.eks. "bæger" for "alkoholisk drik". Eller det kan være det abstrakte, der betegnes med det konkrete, f.eks. "Aftenlandet" (semantisk lig med nedgående sol) for Vesten. Hos Bent Jensen er det netop to abstrakta, to idebaserede systemer i konflikt med hinanden, det ene ondt, det andet godt, som betegnes ved bestemte konkrete entiteter, på den ene side naive og utopiske sovjetvenner, på den anden side danske patrioter, der inden for dansk politisk og kulturlivs institutionelle ramme udkæmper en kamp. Denne kamp eksisterer i sin egen ret, ved at udspilles på en særlig arena i sin egen kontekst, men den *repræsenterer* samtidig den store konflikt mellem de to uforligelige idéer, som er historiens kerne.

Der er en forskel mellem disse to (og øvrige) troppers anvendelse i sprogets løbende flow og Whites anvendelse af dem i sin analyse af den historiske diskurs. I førstnævnte tilfælde er troperne direkte synlige, idet de benyttes konkrete steder i teksten eller talen som tankefigurer med et malende, ofte sanseligt semantisk indhold. Som betegnelser for en historisk stilart besidder de ikke den samme slående, umiddelbart illustrerende kvalitet, men skal fremanalyseres aktivt for at blive erkendt og værdsat. Midlerne til at gennemføre denne analyse, som muliggør skridtet fra den systematiske iagttagelse til indfangning af den essentielle kvalitet, er de tre forklarende lag i det historiske værk, plottet, argumentet og ideologien, som hver især kan antage fire forskellige former, dvs. danne en form for paradigme. To ud af de i alt fire, som optræder i Whites formalistiske skematik, er blevet udfyldt med et aktuelt eksempel ovenfor.

TROPERNE: NATURLIGT SPROG, TIDLØS ORDEN OG HISTORISK CYKLUS

White var på det rene med, at historieskrivningen besidder sin egen historicitet. I den fase, han empirisk fokuserede på, det 19. århundrede, defineres den ved moderniseringsprocesser og revolution som indholdsmæssig substans, den kildebaserede narrativ som udtryksmæssig form, og akademiske embeder som institutionel ramme – alt sammen tydeligt afgrænset i forhold til tidligere formater.

På den anden side søgte White at indordne moderne historiografi i et tidløst begrebssystem. Eftersom den historiske fremstilling i sin klassisk-moderne form er en ordnet narrativ, et univers befolket med aktører, hvis relationer udløser handlinger, som følger en spændingskurve med opbygning, udløsning, resultat, og endelig afledt lærdom, er det oplagt at spørge, hvad der forener moderne historieskrivning med tidligere narrative formater. Svaret er netop den "dybe" billedlige henvisningsform, som kan italesættes ved læren om troper, i særdeleshed de klassiske: metafor, metonymi, synekdoke og ironi, som kan føres tilbage til Aristoteles, altså præmoderne tid.

Whites forbillede og inspirationskilde med hensyn til håndtering og udnyttelse af tropebegrebet lå imidlertid meget tættere på nutiden. Det var den italienske oplysningstænkner Giambattista Vico (1668-1744), kendt for sin forståelse af humanistisk lærdoms særlige kvalitet og for sin teoretiske tænkning, der på flere områder foregreb udviklinger, som først slog igennem i det 20. århundrede. Vico benyttede, ligesom senere White, troperne til at underbygge sin historiske forståelse af samfundets cykliske processer og repræsentationerne af samme. I den førkristne æra afløstes "gudernes tid" af "heltenes tid" og denne igen af "menneskenes tid" i et progressivt forløb. Periodernes bevidsthedsform og verdensbillede var forskellige; dette satte sig igennem ved, at troperne afløste hinanden som typisk bindeled mellem mennesket og dets omverden. I gudernes tid, et primitivt samfund med naiv sindstilstand, tænkte man i ligheder: Metaforen forklarer og giver mening til alt, man iagttager. I heltenes tid, en højere organiseret, statsfunderet civilisation, var nøglen til erkendelse association: Metonymi indsætter herskere og præster som tegn på verdensorden og samfund og underbygger dermed deres autoritet. I menneskets (individernes og gruppernes) tid var forholdet mellem helhed og del i centrum: Tropen synekdoke forklarer og legitimerer den enkeltes særlige plads inden for en hensigtsmæssig samlet orden, hvor enhver får sit. Til sidst kom ironien, som med sin relativisering, problematisering og tvetydighed ledsagede civilisationens forfald og indledningen af en ny cyklus.²⁵ Ved at overtage Vicos begrebsstruktur knyttede White den moderne historieskrivning til grundlæggende retoriske former med rødder helt tilbage i en tid, hvor myter var den fremherskende tolkningsmåde.

TROPERNE OG MODERNE TIDS HISTORIOGRAFI

Dermed var ikke hverken sagt eller ment, at den professionaliserede, systematiske, kritisk-kildebårne historiografi efter oplysningstiden kunne reduceres til variant af en litterær urform. Men på et teoretisk plan gav anknytningen til Vico grundlag for at hævde ikke alene, at historieskrivningen er en figurativt baseret henvisningsform, men at de benyttede figurer er variable i historieskrivningen,

25 White: 'The Tropics of History', 200-201, 203-207.

i modsætning til andre lærdomsdomæner. Andre fag benytter sig overvejende af tropen metonymi ved konsekvent at forklare mangfoldigheden i den menneskelige adfærd gennem reduktionistiske abstraktioner, f.eks. den rationelle markedsaktør i økonomien eller lingvistikkenes beskrivelse af sprogbrugens formmæssige (men ikke semantiske) varianter gennem grammatikken. En historisk fremstilling kan gøre det samme, men også benytte de øvrige troper, hvilket giver en høj grad af fleksibilitet med hensyn til emnevalg og tolkningens retning, men på bekostning af et systematisk og sammenhængende verdensbillede.

Metahistory's analyse af det 19. århundredes toneangivende historikere – og historiefilosoffer – viser et markant skift i måden at skrive historie på i kontrast til oplysningstidens og tidligere historikere. Det samlende tema var nu den franske revolution, en politisk mega-begivenhed, der dannede kronologisk skel og satte en ny dagsorden. Revolutionen selv og dens videre forløb i Napoleonskrigene markerede et bredere skift i samfundstilstanden ved, at to nye klasser var trådt ind på arenaen: Borgerskabet, som var aspirant til en hegemonisk position, sideløbende med eller i konflikt med den hidtidige elite; og proletariats masser, der udgjorde en usikkerhedsfaktor og latent trussel i forhold til enhver given normaltilstand. Med Vicos udtryk: Det var en menneskenes tid. White lagde med andre ord til grund, at udøverne af historiefaget gennem studiet af den nære fortid søgte at forstå den virkelige, håndgribelige ramme for deres egen samtids menneskeliv og politik, hvor almindelige borgere spiller en rolle.

Historikernes opfattelser af forholdet mellem samfund og individ var imidlertid højst forskellige, hvilket udløste narrativer, som trods den fælles opfattelse af opbrud i verden faldt i distinkte kategorier. Nogle opfattede samfundets baggrundsfaktorer og de historiske begivenheders turbulens som en hæmsko for hin enkelte, som blev forhindret i at folde sit menneskelige potentiale ud. Andre så historiens gang som et skiftende forhold, hvor mennesket til tider blev holdt hårdt nede, men til andre tider fik øget mulighed for at virkeliggøre sig selv som subjekt. Atter andre mente, at der var stigende overensstemmelse mellem den fælles, overordnede udvikling og individets trang til frihed fra ydre tvang, altså en progressiv tendens. Denne gjorde ved sin bekræftelse af, at kursen var den rigtige, historiefaget til en samfundsbevarende institution. Princippet om forskellige positioner, der logisk udelukkede hinanden i tilgangen til fortiden, er som allerede nævnt et gennemgående træk ved Whites tænkning. Analysen af det 19. århundredes tænkning om revolutionens betydning kan ses som et konkret, kontekstuel indlejret empirisk belæg for denne tese.²⁶

26 White: *Metahistory*, 45-48, 51-52; White: 'Romanticism, Historicism, Realism', 50, 52, 57.

TROPERNE: BILLEDIG BENÆVNELSE ELLER SPROGLIG MEKANISME?

Forholdet mellem det empiriske arbejde med teksterne og den teoretiske rammetænkning rummer imidlertid en spænding. I forlængelse af de positivt konstaterbare instanser af fænomenerne plot, argument og ideologi kan man vælge at anskue arbejdet med troperne som en pragmatisk *sammenfatning* af valgslægtskaberne i hver gruppe. I de to gennemgåede eksempler på teknikens mulige anvendelse på koldkrigshistorien er det formelle mønster som følger:

tragisk, mekanistisk, radikal *svarer til* metonymi
romantisk, formistisk, anarkistisk *svarer til* metafor

Troperne er her fremstillet som overbygning på en analyse gennemført ved hjælp af en formalistisk-strukturalistisk nomenklatur. Nomenklaturen er det instrumentelle middel, som ved sin succesrige anvendelse forvandles til teoretisk udsagn om, hvad historieskrivning er. De litterære troper er her suggestive syntetiserende begreber, som markerer en kontinuitet, en bro mellem på den ene side ældre tiders repræsentationer af historie og samfund og på den anden side det – i andre henseender end det figurative moment – meget anderledes moderne historiefag.

Man kan imidlertid også anlægge den betragtning, at troperne udgør den teoretiske kerne, idet de eksisterer *forud* for deres udfoldelse i de tre analytiske begrebsæt. Dette synes at være Whites egen tilgang;²⁷ det underbygges af hans brug af begrebet *præfigurering* til at betegne tropernes rolle inden for det samlede koncept.²⁸ Tidligere fænomeners forudskikkelse af senere er kendt fra den bibelske eksegeses udpegning af begivenheder i Det Gamle Testamente som forudannelser af Kristi komme og hans liv på Jorden i Det Nye Testamente. Analogt hermed betragter White troperne som en elementær lingvistisk protokol, der bogstaveligt og konkret – ikke filosofisk-spekulativt – går forud for affattelsen af den historiske beretning. Udvælgelsen af de elementer, der skal medtages i den historiske beretning, sker før bearbejdningen af elementerne ved hjælp af de tre positive analysedimensioner. Eftersom historien ikke fortæller sig selv gennem kildernes nøgne vidnesbyrd om fortiden, må udvælgelsen af de relevante kendsgerninger være styret af en bestemt mental struktur og proces, den være sig bevidst eller ubevidst.

Det styrende moment er ifølge White de fire grundtroper, som hver for sig udgør en basal narrativ model. Fortælleren benytter enten den ene, den anden, den tredje eller den fjerde af modellerne som guide ved udvælgelsen af de elemen-

27 White har dog senere i et interview tilkendegivet, at han i *Metahistory* benyttede tropebegrebet som en tankefigur, ikke som en bogstavelig karakteristik. Jf. Domańska: *Encounters*, 25.

28 White: *Metahistory*, 30-31, 426; White: 'Interpretation in History', 309-310; White: 'The Historical Text', 94-95; White: 'History, Historicism', 52-54.

ter, der skal indgå i det fortalte univers og sammenføres ved hjælp af plot, argument og værdisæt. Her er troperne ikke *ex post facto*-sammenfatninger af allerede skrevne, håndgribeligt forekommende historier, men tværtimod forud givne kerner, basisfortællinger overleveret gennem den menneskelige civilisations historie som del af det naturlige sprog. I moderne historiografi sætter skiftende historikere kød på skelettet i form af ordnede data, fremadskridende begivenheder og ydre kommentar, sådan at hver historie bliver unik og kompleks trods det simple fælles udgangspunkt. Forskelle i, hvilken trope der anvendes, kan også markere dialoger og kontroverser i historiografiens fremadskridende udvikling, dvs. en bunden kronologi mere end tilfældige valg.²⁹

Tropens kulturelle universalitet ses af, at den også virker på modtagersiden, idet læseren kan benytte den til afkodning af historien. Stilles man som uholdt læser – dvs. ubundet af kendskab til historiografiske skoler – over for f.eks. Poul Villaumes og Bent Jensens fortolkninger af Den Kolde Krig, hverken kan eller vil man forsøge at pille dem fra hinanden i enkelte komponenter for at vurdere, hvor godt de harmonerer med “virkeligheden”. Virkeligheden kender man ikke – man forsøger at nærme og tilegne sig den gennem det narrative medie. Kendte man allerede virkelighedens elementer og sammenhænge, behøvede man ikke søge information om dem i historikernes sprogligt-litterære artefakter. Da disse leverer vidt forskellige budskaber, bruger man fortællingernes respektive topologiske kerner til at skelne mellem dem og til at udpege den ene eller den anden fortolkning som mest dækkende og troværdig. Man vil med stor sandsynlighed foretrække enten Poul Villaumes metaforiske stil eller Bent Jensens metonymiske stil i forhold til det specifikke emne, Den Kolde Krig. Man tager stilling til den underliggende model snarere end til modellens udfoldelse i detaljen. Valget er foretaget, før man giver sig til at begrunde det ved at pege på synlige elementer i teksten. Kriteriet er politisk tilbøjelighed: Historie er en *direkte* politisk kampplads. Det er nok muligt at benytte historiske værker som en komfortabel referenceramme, hvor man, som man nu finder det opportunt, kan hente en form for faktisk belæg for stillingtagen til aktuelle spørgsmål. Men løsrevet fra den samlede fremstillings budskab bliver det et ustabil belæg. Også forestillingen om, at man neutralt, rent faktisk kan “udrede” historien som helhed, for derefter at drøfte den politisk, rammes af dette argument. En sådan objektivisme er i sig selv et ideologisk konstrukt.³⁰

RECEPTION OG KRITIK

Whites virke var i højere grad teoretisk end empirisk, idet han efter sin analytiske tour de force i hovedværket, hvor teknikkens praktiske anvendelighed dokumenteres ved en række eksemplariske læsninger, har koncentreret sig om det

29 Mandelbaum: 'A Bedrock', 1-29.

30 White: 'Postmodernism and Textual Anxieties', 311-312.

teoretiske argument i mere rendyrket form. Han har ikke siden appliceret sit begrebsapparat på specifikke historiske værker, der korresponderer med hinanden gennem deres forskelligartede behandling af en fælles tematik.³¹ Whites position – det tropologiske niveaus primat i forhold til de betydningslag, som det formelle deskriptive apparat kan mane frem – fremmer et fokus på historieskrivningens figurative kerne, snarere end på dennes konkrete udfoldelse.

Teorier eksisterer ikke i et vakuum, men formår at skabe forståelse af konkrete forhold, også når ingen egentlige empiriske data er involveret. Det kan ske i form af såkaldte idealtyper eller ved en pseudo-udfoldelse, hvor teorien illustreres med anekdotiske eller fiktive eksempler. Dette forekommer typisk, når teorien skal "formidles", f.eks. i lærebøger, hvis læsere sjældent når at komme videre end den færdigtilberedte pædagogiske variant. Den anden yderlighed er ren teoretisk debat, der ofte antager en esoterisk karakter. Begge disse formater er legitime og nødvendige; de nævnes blot her for at pointere, at en teori ofte, trods stor relevans og opmærksomhed, kan gå hen og blive et kundskabsmæssigt objekt, som mange kender til, men uden større indsigt, mens nogle få kender det i dybden, men uden at kunne operationalisere deres indsigt uden for en snæver kreds.

Denne karakteristik tror jeg rammer receptionen af Whites værk ganske godt. Ikke kun studerende, men også mange praktisk-empirisk arbejdende historikere kender nok Whites teori om historiens litteraritet, men har ikke noget stort behov for at tage den i anvendelse i forbindelse med deres eget arbejde. Specialister i historieteori arbejder typisk ved at relatere teorien til andre teorier, dvs. undersøge dens begrebsbrug ved hjælp af andre abstrakte begreber. Området, som er fælles for de to grupper, bliver meget begrænset.

BEGREBSSTRUKTUREN: RIGID ELLER SMIDIG – VAKLENDE ELLER FLEKSIBEL?

Nogle af de teoretisk indrammede kritikker, der kan rejses mod White, lader sig dog let forbinde med faget historie som det normalt udøves. Whites formalistisk-strukturalistiske nomenklatur er ikke så stabil, som dens fremtoning giver anledning til at tro. Kritikken bygger på, at White i *Metahistory* temmelig ofte hævder, at en given forfatter f.eks. svinger mellem den ene og den anden plotstruktur eller på anden måde falder uden for en given grundtropes treleddede paradigme. White forklarede det ved, at innovative historiske værker udmærker sig ved nok at arbejde inden for et koncept, men samtidig divergere fra dette i nogen grad, ligesom kreative genrebrud i litteraturen. Ved at afsøge grænser mellem hovedformerne undgår en historiker at blive sat i bås som doktrinær, med forudfattede meninger.³² Ikke desto mindre peger kritikken med rette på, at den formalistiske

31 Jf. Chorell: 'Humanism', 378.

32 Nelson: 'Anmeldelse af *Metahistory*', 79, 84; White: 'Fictions of Factual Representation', 129; Pomper: 'Typologies and Cycles', 30-38.

analysemodel ikke formår at indfange samtlige retoriske særtræk og nuancer i et historisk værk. Modellen vil i mange tilfælde være et heuristisk værktøj, ikke en samlet nøgle. Der skal være tale om indholdsmæssigt og stilistisk signifikante, indbyrdes modstridende værker, for at det giver mening at rulle hele det svært håndterlige begrebsapparat ud.

DEN TEORETISKE SPEKULATIONS PRAGMATISKE VÆRDI

Vedrørende det centrale teorielement, troperne, er problemet, populært sagt, at de i den funktion, White tillægger dem, er strukturerende, men i sig selv u håndgribelige 'overtroper' (*master tropes*). I det levende sprog, som alle forstår, er en trope manifest, idet den kan citeres i form af nogle få ord eller linjer. Enhver kan blive grebet af billedsprog i poesi og prosa: Tropens eksistens står klart ved dens øjeblikkelige virkning. At dette vitale element i det semiotiske system også danner kerne i så sammensat et sprogligt fænomen som en narrativt formet samfunds fremstilling, er et postulat. Hvis det er en spekulativ konstruktion, som ikke lader sig refutere, falder den uden for videnskabens domæne, lyder det kendte fallibilistiske argument. Selv da kan man vel indrømme, at det tropologiske niveau i Whites forståelse af historiografien er en bemærkelsesværdig allegori som bidrager til at syntetisere analysen.³³

Ydermere: Hvis man accepterer Whites empiriske analyse og de begreber, den bygger på, accepterer man også behovet for at forklare, hvilken egentlig årsagsmæssig faktor, der driver genereringen af historiske narrativer på en måde, så de og deres typiske indbyrdes variation får gennemgående træk. Uden nogen nærliggende mulighed for at beskrive mekanikken præcist kan det virke rimeligt at bruge troperne som pladsholder i systemet. Inden for rammen af en kommunikationsmodel kan det udtrykkes sådan, at tropen er koden, som eksisterer *før* kodningen (affattelsen), *før* afsendelsen (mediet) og *før* modtagelsen (læsningen) af budskabet. Læsningens konceptuelle produkt er tilsvarende resultatet af en afkodning. Hverken afsender eller modtager behøver at besidde formel, reflekterende viden om hverken koden eller processen, lige så lidt som man behøver at beherske formel grammatik for at kunne tale. Men jo bedre modtageren kender koden og kan anvende den ved læsningen, desto bedre bliver tilegnelsen, specielt med henblik på at gennemskue og kritisere værket.

DYBDE OG OVERFLADE

En tredje kritik lyder, at en analyse, der i så høj grad som Whites handler om udtrykket, får et drømmeagtigt og uvirkeligt, skær ved at nedtone indholdet. Alternativet er ikke at læse og tolke ad hoc, men at finde en anden måde at generalisere og systematisere på i den retoriske metaanalyse. Alternativet kan være at gå fra

33 Pomper: 'Typologies and Cycles', 31-32.

tropos til *topos*, dvs. tilbagevendende elementer, figurer, vendinger og – sammenfattende – argumenter. Derved fokuseres på narrativens substans og dækning af sit ekstratekstuelle referenceområde, "virkeligheden". Derved fremmes den oplysende og debatformidlende rolle, som historiefaget udfylder i samfundet, hvori den lingvistiske tilgang stimulerer en utilgængelig ekspertdiskurs.³⁴ Målingen af de tekstuelle objekters hyppighed og indbyrdes relationer kan forene det indholdsmæssige med det udtrykmæssige, dvs. det strukturelle.

Den senere udvikling inden for såkaldt digital humaniora, hvor man kan udføre analytiske operationer på store tekstmasser, understøtter i rent teknisk forstand denne idé. Der er imidlertid i dag også en teoretisk orienteret tendens i litteraturforskningen, som afviser enhver læsning "i dybden", dvs. hvor identificering af symptomer "på overfladen", benyttes til at konstruere en skjult eller latent betydning i teksten. Overfladelæsningens udgangspunkt er fraværet af en okkult dimension. Der er ingen "egentlig" kerne, som kun de indviede kan se.³⁵ Dette markerer et brud med metoder som strukturalisme og psykoanalyse fra den senmoderne/modernistiske periode, som White var rundet af.

HISTORISK RELATIVISME

En sidste kilde til animositet over for Whites standpunkt er hans påstand om, at et givet historisk forløb kan skildres i forskellige basismodaliteter og ende i fundamentalt forskellige konklusioner, men stadig hver for sig være både realistiske, plausible og tro mod foreliggende kendsgerninger. Der er uomtvisteligt tale om relativisme, omend en tøjlet sådan, eftersom basismodaliteterne er begrænsede i tal og danner en bindende fælles struktur med ur-typiske retoriske figurer som fundament. Den indebærer ikke, at enhver given tolkning kan være lige så god som enhver anden. Ej heller anfægtes faktuel realisme som kriterium for seriøs historieskrivning.

Ikke desto mindre har kritikken mod muligheden for forskellige plotstrukturer været stærk. I 1982 argumenterede White for, at det palæstinensiske folk havde samme ret som det israelske til at fejre en ideologisk drevet national historie – og at hver af de to sider måtte acceptere den andens version som legitim repræsentation af fortiden.³⁶ I samme artikel kommenterede han argumenter om, at ideologisk historieskrivning i en radikal politisk sags direkte tjeneste var farlig, fordi det var den måde fascisterne og nazisterne håndterede historien på. White erkendte, at hans eget kombineret formalistiske og relativistiske blik på historieskrivningen i logisk forstand tillod fordrejede historier at erhverve en tilsyneladende legitimitet, såfremt udlægningen var sammenhængende og havde grundlag

34 Struever: 'Topics in History', 66-67, 74-75, 78-79.

35 Best og Marcus: 'Surface Reading', 10, 11.

36 White: 'The Politics of Historical Interpretation', 135-136.

i fakta. Han slog det hen med, at fascistoid historiografi lå langt fra den normale ideologisk vinklede historie, som de teoretiske overvejelser drejede sig om.³⁷

White mente, at opgøret med rabiate versioner af historien måtte være rent politisk, mens der var et behov for, med teoriens redskaber, at forstå baggrunden for fascistisk historiebrug. Ved sådanne analyser kunne højreekstremer udlægninger formelt opfattes på linje med mainstream. Han medgav dog, at der skulle udvises hensyn til overlevende ofre og efterladte, og var enig i, at Holocaust ikke kan tolkes på forskellige vilkårlige måder, uden at det tager en uetisk eller meningsforstyrrende drejning.

Efter at artiklen i 1987 blev publiceret i bogform og fik større opmærksomhed, fulgte nogle år med beskyldninger for affinitet med fascistisk tankegods på grund af relativismen og den principielle anerkendelse af kombinationen af historieskrivning og politik.³⁸ Underlagt dette pres gentog White, at Holocaust er en begivenhed af en ganske særlig karakter – som ikke desto mindre lader sig repræsentere. Han foreslog dog, at dele af den nye virkelighed, vi lever i, kræver en anderledes form at blive fortalt i. Bestemte begivenheder og tendenser fra nyeste tids historie og samtiden – Holocaust i særdeleshed, men også andre – er af en særlig karakter og kalder på nye, mere modernistiske formater, fordi deres iboende tragisk-sublime karakter ikke stemmer med den velkendte narrativs elementer af politisk farvet spænding og kontrovers, mundende ud i en belærende forløsning.³⁹

Siden er der sket en diskursiv drejning, så det nu er acceptabelt at indfælde Holocaust i den almindelige historie ved at forklare mekanismer og rationaler bag folkedrab og tilslutningen til eller fortielsen heraf både i Tyskland og andre dele af Europa og i forskellige grupper af samfundet. Debatten om forholdet mellem Whites historieteori og det store folkedrab medvirkede, ironisk nok, direkte til at iværksætte denne drejning. Særligt skal nævnes en stor international konference i 1990,⁴⁰ organiseret af Saul Friedländer, som efterfølgende i et vist omfang tog Whites anskuelse til sig og omsatte den i en anerkendt detaljebåret, men også integreret Holocaust-historie.⁴¹

HISTORIE OG HANDLING

Så sent som i 1996 reformulerede White sine grundlæggende standpunkter med visse nye argumenter, men uden at forandre principperne.⁴² Senere kom en form for opbrud. Hele Whites virke har været farvet af en spænding mellem det ana-

37 White: 'The Politics of Historical Interpretation', 130-134.

38 Kansteiner: 'Hayden White's Critique', 274; Chorell: 'Humanism', 378-382; Moses: 'Hayden White', 312.

39 White: 'The Modernist Event', 79-82; White: 'Historical Emplotment', 50-52, 37-53.

40 Indlæggene, herunder Whites, er publiceret i Friedländer (red.): *Probing the Limits*.

41 Bauer: *Rethinking the Holocaust*, 95, 118; Kansteiner: 'Modernist Holocaust Historiography', 203-229; Friedländer: 'An Integrated History', 182, 186.

42 White: 'Storytelling', 273-292.

lyserende og det aktivistiske. Med få undtagelser skrev han ikke selv "rigtig" historie, men arbejdede på at forstå, hvad historieskrivning er, ikke ideelt og normativt, men som det faktisk foregår. Men noget nagede i resultatet. En historigrafisk cyklus havde, som kort berørt tidligere i dette essay, tendens til at ende i tropen ironi: liberal, men med mangel på oprigtigt engagement og kun produktiv ved at blotlægge den bias, der følger med andre grundtroper, det være sig den anarkistiske metafor, den radikale metonymi eller den konservative synekdoke. White drømte om, at indsigten i historieskrivningens relative natur ville fremme en transcendering af ironien til fordel for et dybere engagement, i overensstemmelse med den enkeltes moralske og æstetiske ståsted, altså en styrkelse og tydeliggørelse af den eksistentielle og politiske dimension.⁴³

Som eksemplet med israelerne og palæstinenserne indikerer, så White positivt på historie som et middel til myndiggørelse: En given nations eller gruppes savn af en egen historie, fortalt med deres egen røst og ud fra egne værdier, kunne i hans øjne udnyttes af de herskende og privilegerede, som er rige på en egen historie, til at udbygge og konsolidere deres position.⁴⁴ Standpunktet danner et aktivistisk kontrapunkt til ironien. White var politisk progressiv, hvilket han i 1972 på navnkundig vis demonstrerede i praksis ved ene mand at lægge sag an mod politiet for at krænke ytringsfrihed, forsamlingsfrihed og privatlivets fred. Politiet havde indledt en praksis med at indskrive undercover-politifolk ved UCLA for at indsamle efterretninger. Californiens højesteret dømte i 1975 til fordel for White.⁴⁵

I nogle af sine senere skrifter og udtalelser indledte White et bredere opgør med konventionel akademisk historieskrivnings nytteværdi, idet han slog til lyd for en praksisorienteret historiebrug med fokus på den nære fortid og almindelige menneskers liv, næret af disses erindring, fantasi og drømme. Sigtet med denne form for historie skulle være at opbygge identitet og handlingsberedskab. White foretog tilsyneladende et tilbagetog fra sit gamle ideal om at analysere og forstå historieskrivningen, som den faktisk er, ikke hvordan man ville ønske den var. Markeringen antyder tilnærmelse til segregeret identitetspolitik og politisk voluntarisme, en tilnærmelse, som er så meget desto mere påfaldende, fordi han også udtalte sig pessimistisk om elitekulturens tilbagegang og den akademiske mainstream-histories irrelevans.⁴⁶ Historie som institution og profession var tilsyneladende ikke i Whites øjne egnet til at fungere som offentlighedens vågne øje og uofficielle gatekeeper ved kritisk at intervenere over for etisk, politisk eller blot faktisk problematisk omgang med fortiden,⁴⁷ et kontroversielt standpunkt i lyset af den aktuelle udvikling i mediebilledet og det politiske liv.

43 White: *Metahistory*, 434.

44 White: 'Postmodernism and Textual Anxieties', 314.

45 *The New York Times* 9.3.2018, Neil Genzlinger: "Hayden White".

46 Chorell: 'The Practical Past', 110, 114-115.

47 White: 'The Public Relevance', 335.

ARVEN FRA WHITE

Nuvel, den vigtigste arv, vi modtager fra White, er ikke den politisk-aktivistiske, men den akademiske. Det er redskaberne – og den mentale indstilling – til at gennemføre systematiske, kritiske, men samtidig fair og ligevægtige læsninger af ældre og nyere værker. Det er den skærpede forståelse af sammenhængen mellem historieskrivning og politik. Og det er besindelsen på, at historie med fordel kan åbne sig sig mod andre fag. Det er symptomatisk, at en økonom, Thomas Piketty, vidt og bredt fortæller om, hvor stor faglig nytte man kan drage af at læse Jane Austen.⁴⁸ Historikere som flest nærer mistillid til fiktive repræsentationers troværdighed og binder nødtigt an med at bruge dem som kildemateriale.

Endelig er der betydningen af teori for historiefaget. White anses af mange for den vigtigste faghistorisk funderede teoretiker i anden halvdel af det 20. århundrede, men æren herved devalueres, hvis teori – teori i almindelighed, kritisk teori og historieteori – på fagets institutioner, blandt personerne ansat der, og i undervisningen regnes for uvæsentlig eller ligefrem skadelig. Er det sådan det forholder sig? Næppe helt, men måske lidt. Tre amerikanske historikere har i et nyligt manifest udfordret den sløve empirisme, teorifjendtlighed og autoritetstro, de mener at se overalt.⁴⁹ Manifestet er noget manieret, det kan man ikke komme udenom, men tankevækkende alligevel. Forfatterne kommer ind på adskillige temaer relateret til Hayden Whites værk. Set i tilknytning til hans bortgang i marts måned i år er det opmuntrende, at debatten fortsætter.

LITTERATUR

Trykte kilder

- Bange, Oliver og Poul Villaume: 'Introduction'. I Oliver Bange og Poul Villaume (red.): *The Long Détente: Changing Concepts of Security and Cooperation in Europe, 1950s-1980s*, Budapest: Central European University Press, 2017.
- Bauer, Yehuda: *Rethinking the Holocaust*, New Haven, CT: Yale University Press, 2001.
- Best, Stephen og Sharon Marcus: 'Surface Reading: An Introduction', *Representations* 108 (1), 2009, 1-21.
- Burø, Thomas og Jakob Egholm Feldt: 'Den jødiske tøsedreng – Eksegese over Daniel Boyarin: Unheroic Conduct. The Rise of Heterosexuality and the Invention of the Jewish Man (1997)', *Kvinder, Køn & Forskning* 1-2, 2008, 71-80.
- Christiansen, Palle Ove: 'Forståelsen af det anderledes. Om Carlo Ginzburg og mikrohistorie', *Historisk Tidsskrift* 101 (1), 2001, 111-145.
- Chorell, Torbjörn Gustafsson: 'Humanism, relativism och tolerans. Hayden Whites samtal med Roger Chartier', *Historisk Tidsskrift* 124 (3), 2003, 373-390.
- Chorell, Torbjörn Gustafsson: 'The Practical Past and Related Issues. An Interview with Hayden White', *Scandia* 82 (1), 2016, 107-116.
- Domańska, Ewa: *Encounters: Philosophy of History After Postmodernism*, Charlottesville, VI: University of Virginia Press, 1998.
- Fletcher, Angus (red.): *The Literature of Fact*, New York: Columbia University Press, 1976.

48 Piketty: *Capital*, 2.

49 Kleinberg, Scott og Wilder: 'Theses on History and Theory'.

- Floto, Inga: 'Venskab. Korrespondancen mellem Erik Arup og Lauritz Weibull', *Historisk Tidsskrift* 95 (2), 1995, 241-296.
- Friedländer, Saul: 'An Integrated History of the Holocaust: Some Methodological Challenges'. I Dan Stone (red.): *The Holocaust and Historical Methodology*, New York 2012, 203-229.
- Hauge, Hans: 'Historiens vendinger: Sproglige, litterære, pragmatiske', *Den jyske Historiker* 50, 1990, 9-27.
- Holmgaard, Jørgen: 'Kulturanalyse. En introduktion til de teoretiske traditioner', *K&K – Kultur og Klasse* 19 (71), 1992, 13-72.
- Hurst, Steven: *Cold War US Foreign Policy: Key Perspectives*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005.
- Jensen, Bent: *Ulve, får og vogtere. Den Kolde Krig i Danmark 1945-1991*, København: Gyldendal, 2014.
- Jensen, Bernard Eric: *Historie – livsverden og fag*, København: Gyldendal, 2003.
- Kansteiner, Wulf: 'Hayden White's Critique of the Writing of History', *History and Theory* 32 (3), 1993, 273-295.
- Kansteiner, Wulf: 'Modernist Holocaust Historiography: A Dialogue Between Saul Friedländer and Hayden White'. I Dan Stone (red.): *The Holocaust and Historical Methodology*, New York: Berghahn Books, 2012, 203-229.
- Kleinberg, Ethan, Joan Wallach Scott og Gary Wilder: Theses on History and Theory (May 2018), <http://theoryrevolt.com/> (4.10.2018).
- Kølvråa, Christoffer: 'Past and Future in the Construction of Communal Identity: Collective Memory and Mythical Narratives', *Skandinaviske Sprogstudier* 6 (3), 2015, 62-80.
- Mandelbaum, Maurice: 'A Bedrock of Order: Hayden White's Linguistic Humanism', *History and Theory* 19 (4), 1980, 1-29.
- Moses, A. Dirk: 'Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History', *History and Theory* 44 (3), 2005, 311-332.
- Munslow, Alun: *The Routledge Companion to Historical Studies*, London: Routledge, 2000 (2. udg. 2006).
- Møller, Lis: 'Historisk sandhed og narrativ sandhed', *K&K – Kultur og Klasse* 16 (62), 1988, 75-87.
- Nelson, John S.: 'Anmeldelse af *Metahistory*', *History and Theory* 14 (1), 1975, 74-91.
- New York Times* 9.3.2018, Neil Genzlinger: "Hayden White, Who Explored How History Is Made, Dies at 89", <https://www.nytimes.com/2018/03/09/obituaries/hayden-white-who-explored-how-history-is-made-dies-at-89.html> (4.10.2018).
- Newman, Robert E. (red.): *Centuries' Ends, Narrative Means*, Stanford CA: Stanford University Press, 1996.
- Nielsen, Carsten Tage: 'Tidsdimensioner og kronologi – Nationalmuseets sommerudstillinger i Brede 1966-1988', *Temp – Tidsskrift for Historie* 2, 2011, 112-135.
- Paludan, Helge: 'Cairo's røde rose. Noget om historikernes kildebegreb', *Den jyske historiker*, 50, 1990, 29-39.
- Pedersen, Jacob Lund: 'At give erindringen form – om repræsentationen af Auschwitz', *Passage – Tidsskrift for Litteratur og Kritik* 22 (58), 2007, 39-52.
- Pedersen, Jan: 'Historiens form. En sammenligning af tre versioner af Danmarks økonomiske og sociale historie ca. 1750-1810', *Fortid og Nutid* (3), 1998, 181-218.
- Petersen, Nikolaj: 'Kampen om Den Kolde Krig i dansk politik og forskning', *Historisk Tidsskrift* 109 (1), 2009, 154-204.
- Piketty, Thomas: *Capital in the Twenty-First Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014.
- Pomper, Philip: 'Typologies and Cycles in Intellectual History', *History and Theory* 19 (4), 1980, 30-38.
- Poovey, Mary: *A History of the Modern Fact: Problems of Knowledge in the Sciences of Wealth and Society*, Chicago: University of Chicago Press, 1998.
- Roth, Paul A.: 'Undisciplined and Punished', anmeldelse af Robert Doran (red.): *Philosophy of History after Hayden White*, *History and Theory* 57 (1), 2018, 121-136.

- Ræson 1.6.2017, Poul Villaume: "Vesten tager fejl af Rusland".
- Simonsen, Dorthe Gert: 'Tegn og jagttagelse. At læse Erslev efter "den sproglige vending"', *Historisk Tidsskrift* 101 (1), 2001, 146-180.
- Sobchak, Vivian (red.): *The Persistence of History: Cinema, Television and the Modern Event*, New York: Routledge, 1996.
- Struever, Nancy S.: 'Topics in History', *History and Theory* 19 (4), 1980, 66-79.
- Tagliacozzo, Giorgio og Donald Philip Verene (red.): *Giambattista Vico's Science of Humanity*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976.
- Thorup, Mikkel: 'Taget ud af sammenhæng – Om kontekst i idéhistorie', *Slagmark – Tidsskrift for Idéhistorie* 67, 2013, 77-108.
- Vann, Richard T.: 'The Reception of Hayden White', *History and Theory* 37, 1998, 143-161.
- Vierhaus, Rudolf: 'Leopold von Ranke: Geschichtsschreibung zwischen Wissenschaft und Kunst', *Historische Zeitschrift* 244 (2), 1987, 285-298.
- Villaume, Poul: *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961*, København: Eirene, 1995.
- Villaume, Poul: 'Modfortælling om Socialdemokratiets "fodnotepolitik" – med nogle nuanceringer', *Historisk Tidsskrift* 117 (2), 2017, 468-486.
- Vogelius, Jørgen: 'Når kilder kildrer. Til debatten om kildernes magi og anden retorisk »hokus pokus«', *Fortid og Nutid* (1), 2002, 51-60.
- Weekendavisen* 22.5.2015, Jesper Vind: "Kold krig i æresretten".
- White, Hayden: 'The Burden of History', *History and Theory* 5 (2), 1966, 111-134.
- White, Hayden: 'Romanticism, Historicism, Realism: Toward a Period Concept for Early 19th Century Intellectual History'. I Hayden White (red.): *The Uses of History: Essays in Intellectual and Social History Presented to William J. Bossenbrook*, Detroit: Wayne State University Press, 1968, 45-58.
- White, Hayden: 'Foucault Decoded: Notes from Underground', *History and Theory* 12 (1), 1973, 23-54.
- White, Hayden: 'Interpretation in History', *New Literary History* 4 (2), 1973, 281-314.
- White, Hayden: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973.
- White, Hayden: 'History, Historicism and the Figurative Imagination', *History and Theory*, 14 (4, Beiheft 14), 1975, 48-67.
- White, Hayden: 'The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory', *Contemporary Literature*, 17 (3), 1976, 378-403.
- White, Hayden: *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.
- White, Hayden: 'The Historical Text as Literary Artefact'. I *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978, 81-100.
- White, Hayden: 'Fictions of Factual Representation'. I *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978, 121-134.
- White, Hayden: 'The Tropics of History: The Deep Structure of the *New Science*'. I *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978, 197-217.
- White, Hayden: 'The Value of Narrativity in the Representation of Reality', *Critical Inquiry*, 7 (1), 1980, 5-27.
- White, Hayden: 'The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation', *Critical Inquiry* 9 (1), 1982, 113-137.
- White, Hayden: 'The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory', *History and Theory* 23 (1), 1984, 1-33.
- White, Hayden: *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987.
- White, Hayden: 'Foucault's Discourse: The Historiography of Anti-Humanism'. I *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore: Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1987, 104-141.

- White, Hayden: 'Historical Emplotment and the Problem of Truth'. I Saul Friedländer (red.): *Probing the Limits of Representation: Nazism and the "Final Solution"*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992, 37-53.
- White, Hayden: *Figural Realism: Studies in the Mimesis Effect*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999.
- White, Hayden: 'The Modernist Event'. I *Figural Realism: Studies in the Mimesis Effect*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999, 66-86.
- White, Hayden: 'The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses', *History and Theory* 44 (3), 2005, 333-338.
- White, Hayden (red. Robert Doran): *The Fiction of Narrative: Essays on History, Literature and Theory 1957-2007*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010.
- White, Hayden: 'Storytelling: Historical and Ideological'. I *The Fiction of Narrative: Essays on History, Literature and Theory 1957-2007*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010, 273-292.
- White, Hayden: 'Postmodernism and Textual Anxieties'. I *The Fiction of Narrative: Essays on History, Literature and Theory 1957-2007*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010, 304-317.
- White, Hayden (red. Ed Dimenberg): *The Practical Past*, Evanston, IL: Northwestern University Press, 2014.

JAN PEDERSEN
LEKTOR, PH.D.
SAXO-INSTITUTTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
JANPE@HUM.KU.DK

ABSTRACT (UK)

Tropological Compression: Hayden White's Theory of History

Occasioned by Hayden White's departure earlier this year, this article introduces his approach, method and conceptual framework. The exposé is particularly targeted at a new generation of historians who were not yet born when *Metahistory* was first published, and still infants when the wave of new inspiration entailed by White's work reached Danish shores at the end of the 1980s. Accordingly, in order to demonstrate the use of the theoretical apparatus by familiar examples, two leading figures of recent Danish Cold War historiography, Bent Jensen and Poul Villaume, are singled out for showing how competing narratives are shaped by differences in emplotment, argument, ideology, and – ultimately – basic figurative language. The latter – embodied in the classical tropes – constitutes the compressed, irreducible forms of the limited number of master narratives that are, one the one hand, opposed to each other, yet on the other hand are complementary as they together indicate how any major politically disputed historical phenomenon can be perceived. The tropes may be construed as playing either of two roles within White's theoretical system. They serve as shorthand recapitulations of the results of analytical procedures performed on the texts, considered as a field of empirical investigation. Alternatively, they are core element in a metaphysical line of reasoning depicting modern historiography as rooted in rheto-

rical functions that are ingrained in natural language and hence universal. Even if this interpretation cannot be proven true, it is efficient in a pragmatic way at suggesting what modalities of pre-understanding govern historical discourse and its decoding and assessment by readers.